

Les llibertats d'expressió i d'informació: 25 anys de jurisprudència constitucional

Mercè Barceló i Serramalera / Professora Titular de Dret Constitucional. Universitat Autònoma de Barcelona

I. Un breu apunt sobre el reconeixement històric normatiu de les llibertats d'expressió

És usual iniciar un estudi jurídic sobre la llibertat d'expressió tot destacant l'essencialitat del seu contingut com a dret. El cert és que la llibertat d'expressió representa un dels fonaments que sustenten la idea de la dignitat humana i constitueix el baròmetre democràtic de qualsevol règim polític. De fet, la seva història ha estat i és una història de repressió, primer per instàncies religioses, i polítiques i socials, després.

La primera formulació doctrinal de la llibertat d'expressió no apareix fins a mitjans del segle XVII a Anglaterra, quan John Milton considera la llibertat d'expressió, unida a la llibertat de consciència, com la primera i més important de les llibertats (Areopagítica, 1644). No obstant, hagué de transcórrer més d'un segle per a que la seva obra fos recuperada pels il·lustrats francesos (Montesquieu, Voltaire, Diderot, D'Alembert). Després arribarien els primers reconeixements constitucionals a Nord Amèrica i a França: la Declaració de Drets de Virgínia (1776), la Declaració francesa dels Drets de l'Home i del Ciutadà (1789) o la primera esmena a la Constitució dels Estats Units (1791), representen algunes de les declaracions constitucionals que reconeixen el dret a la lliure emissió d'opinions en els termes que ja Milton havia formulat. L'embrió del que avui entenem per llibertat d'expressió es perfilà, així, en aquestes primeres declaracions constitucionals: el seu caràcter fonamental i fonamentador d'altres drets, la seva consideració com a dret individual, però també com a valor essencial d'una comunicació social plural i la necessitat de regular els mitjans de comunicació social –llavors només els llibres i la premsa– per tal de garantir la llibertat d'expressió, constituïren els primers graons del desenvolupament actual de les llibertats d'expressió.

Però, parlar avui de llibertat d'expressió és parlar d'una llibertat molt més complexa que les contemplades en les primeres declaracions. La revolució mediàtica, el desenvolupament cultural, l'adopció de la fórmula d'Estat social, entre altres factors, han afectat considerablement el contingut, la titularitat i els límits que afecten aquella llibertat i han creat nombrosos problemes en la seva regulació i protecció.

Des de la primera constitucionalització del dret a la llibertat d'expressió en la Constitució americana, fins a la promulgació de les Constitucions europees posteriors a la segona guerra mundial i els convenis internacionals sobre drets humans, han passat ja més de dos-cents anys; i no endebades, en la mesura que les transformacions abans apuntades s'han anat plasmant en aquests darrers textos, en els quals es fa

evident un reconeixement més ampli d'aquesta llibertat. Així, al costat de la llibertat d'opinió, apareix la llibertat d'informar o el dret a rebre informació i també altres drets, com ara, la llibertat de càtedra o la de creació artística, reconeguts expressament en la nostra Constitució; i es té en consideració no només la vessant individual d'aquesta llibertat sinó també la seva naturalesa col·lectiva i prestacional. La naturalesa dels drets s'amplia, de la mateixa manera que s'amplia el seu contingut; el que permet parlar en el nostre àmbit europeu de les «llibertats d'expressió». I, correlativament, es constitucionalitzen també llurs límits (per exemple, art. 20.4 CE), per tal d'assegurar la predicció de les situacions emparades pel dret a la llibertat d'expressió.

El seu reconeixement constitucional i internacional, però, resultarien insuficients si aquesta predictibilitat no fos possible trobar-la, ensems, en la pràctica judicial. Força decisiu en aquest àmbit ha estat el Tribunal Europeu de Drets Humans, la jurisprudència del qual, assumida per les jurisdiccions constitucionals dels Estats europeus, ha servit per perfilar els criteris i pautes que permeten jutjar l'exercici de les llibertats d'expressió quan entren en col·lisió amb altres drets; i això és el que ha permès crear, poc a poc, una identitat europea en la protecció de les llibertats d'expressió.

A aquests nous continguts de la llibertat d'expressió i, en concret, al que es formula com a llibertat d'informació, al seu exercici, límits i garanties, es dediquen les pàgines següents, centrades en el reconeixement d'aquestes llibertats que formula l'article 20 de la Constitució espanyola de 1978 i la jurisprudència dictada pel Tribunal Constitucional aquests darrers vint-i-cinc anys.

II. Titularitat, concepte i contingut de les llibertats d'expressió i d'informació

L'article 20 de la Constitució garanteix el «manteniment d'una comunicació pública lliure» (STC 6/1981), a través de la positivització de normes de distinta naturalesa que van des del reconeixement de diferents drets i llibertats fins a l'establiment de diferents garanties i límits. Les llibertats que el precepte formula –la de producció i creació literària, artística, científica i tècnica, la de càtedra i la d'informació– constitueixen conceptualment manifestacions de la que l'apartat 1.a) es reconeix com a dret a «expressar i difondre lliurement els pensaments, les idees i les opinions mitjançant la paraula, l'escriptura o qualsevol altre mitjà de reproducció», això és, com a llibertat d'expressió. Al seu contingut i titularitat, així com al contingut i titularitat de la llibertat d'informació, cal fer seguida referència.

El contingut o feix de facultats que confereix la llibertat d'expressió al seu titular es concreta en el dret a expressar i difondre pensaments i opinions per qualsevol mitjà, mentre que la llibertat d'informació li atorga un dret a comunicar i rebre lliurement informació veraç. Aquesta delimitació de continguts operada pel propi text constitucional permet fer les següents consideracions:

1. La Constitució no estableix cap distinció subjectiva entre ambdues llibertats

En efecte, ni l'apartat a) ni l'apartat d) de l'article 20.1 restringeixen o delimiten a una determinada categoria de subjectes la titularitat de les llibertats que reconeixen. En principi, doncs, la capacitat d'ésser titular de les llibertats d'expressió i d'informació no

ha de presentar especials problemes: els seus titulars són tots els individus, ciutadans o estrangers i, fins i tot, les persones jurídiques, ja que la Constitució no supedita la titularitat d'aquestes llibertats a cap condició personal. Malgrat això, i encara que el Tribunal Constitucional hagi establert que aquestes llibertats són drets dels quals en poden gaudir totes les persones (SSTC 6/1981, 12/1982), en algunes resolucions introdueix un matís diferencial, tot afirmant que la llibertat d'informació troba el seu nivell màxim de protecció quan és exercida pels professionals de la informació (SSTC 165/1987 i 105/1990), el que sembla atorgar-los una titularitat qualificada en front de la resta de ciutadans. Sobre aquesta qüestió, força criticada per molts autors (F. Santaolalla, M.A. Aparicio, entre altres), s'hi tornarà més endavant.

2. La Constitució, no obstant, atribueix diferents continguts a cada llibertat

Tot i que s'ha insistit en què la llibertat d'expressió constitueix una llibertat primera i primària i que la llibertat d'informació resulta una «simple aplicació de la llibertat d'expressió» (STC 13/1985), cal començar a matisar aquesta simplificació en analitzar el concret contingut d'ambdós dret, car no per això deixen de tenir una entitat pròpia.

Efectivament, mentre que la llibertat d'expressió consisteix en la formulació d'opinions i creences personals, sense pretensió de determinar fets o afirmar dades objectives, la llibertat d'informació suposa subministrar informació sobre fets certs i empara tant la seva comunicació com la seva recepció. D'aquesta manera, és l'objecte de la comunicació, segons es tracti d'idees o d'opinions o de simples fets, el que permet distingir el contingut d'ambdós drets.

Certament, així diferenciats, resultarà en ocasions difícil o impossible separar, en un mateix text, els elements informatius dels valoratius, ja que l'expressió de pensaments necessita sovint un suport en la narració de fets; i a la inversa, la comunicació de fets o de notícies no es dona mai en estat pur i comprèn, gairebé sempre, algun element valoratiu dels fets que es transmeten. Això ha dut el Tribunal Constitucional, en aquells supòsits en els que apareixen entrelligats elements d'una i altra naturalesa, a tenir en compte l'element que prepondera, a fi de poder encaixar aquella comunicació en l'apartat a) o d) de l'article 20. No obstant, aquesta manera d'acabar l'anàlisi d'aquests drets i la seva delimitació no sempre ha resultat un criteri eficaç.

3. El seu diferent contingut imposa a cada llibertat límits interns diferents

Mentre que la llibertat d'expressió disposa d'un camp d'acció que fonamentalment està delimitat per l'absència d'expressions indubtablement injurioses, car la Constitució no reconeix a l'article 20.1.a) un dret a l'insult, en la llibertat d'informació la veracitat de la notícia constitueix l'element que delimita negativament el seu contingut.

La llibertat d'expressió comprèn, així, un feix de facultats molt ampli, que pot anar des de l'exposició d'una opinió subjectiva fins a una crítica de conductes alienes, per més agra que resulti, i que s'amplia, encara més, en aquells supòsits en els quals l'exercici de la llibertat d'expressió afecti l'àmbit de la llibertat ideològica garantida a

l'article 16 CE (SSTC 20/1990, 105/1990, 120/1990, 137/1990). El límit intern, és a dir, la delimitació negativa del seu contingut, el constitueix únicament, com s'ha dit, l'insult.

Ara bé, encara que aquesta delimitació de la llibertat d'expressió pogués comportar certs problemes interpretatius, perquè correspon a l'aplicador del Dret decidir en cada cas concret què constitueix un insult o una expressió injuriosa, problemes molt més greus comporta l'element que la Constitució perfila com a límit intern de la llibertat d'informació: la veracitat. El problema comença quan el Tribunal afirma que «veracitat», en el sentit de l'article 20.1.d), no significa que resti exempta de tota protecció la informació errònia o no provada. El que el requisit constitucional de «veracitat» suposa, segons el Tribunal, és que l'informador té un especial deure de comprovar la veracitat dels fets que exposa, emprant la diligència exigible a un professional. I si malgrat això la informació és errònia, el que no es pot excloure totalment, «las afirmaciones erróneas són inevitables en un debate libre, de tal forma que de imponerse la 'verdad', como condición para el reconocimiento del derecho, la única garantía de la seguridad jurídica sería el silencio» (STC 6/1988). «Informació veraç» significa així, segons la jurisprudència constitucional, informació comprovada segons els canons de la professionalitat informativa, excloent invencions, rumors o simples insídies (SSTC 105/1990, 171/1990, 336/1993, 41/1994).

Aquesta formulació d'allò que s'hagi d'entendre per «informació veraç» es remet, per tant, a un concepte jurídic indeterminat: el «deure de diligència de l'informador». Deure de diligència que, cas a cas, la jurisprudència ha dotat de contingut i de la que podrien extreure's una sèrie de pautes que combinen, alternativament o acumulativa, dos criteris diferents; d'una banda, la concreta conducta del subjecte que informa en relació amb la font d'on ha extret la informació; de l'altra, el tipus d'informació publicada (cartes al director, reportatge neutral, etc.).

No hi ha dubte que les raons que dóna el Tribunal per desprendre's d'un concepte estricte de veracitat són de pes. Però succeeix que el text de la norma no diu el mateix: si la informació consisteix en comunicar fets, per lògica, no pot trobar-se en el seu contingut la facultat de comunicar «no fets», doncs no una altra cosa suposaria comunicar fets falsos, és a dir, fets que no existeixen o que no s'han produït. En conseqüència, només pot afirmar-se que la veracitat és un element de delimitació (o límit intern) del contingut de la llibertat d'informació si se sosté que veracitat, en el sentit de l'article 20.1.d) CE, significa certesa de la notícia o, el que és el mateix, plena coincidència amb els fets que s'han esdevingut. D'aquesta manera, si es vol seguir mantenint una concepció de veracitat com la que defensa el Tribunal, no pot al mateix temps afirmar-se, com en moltes de les seves sentències es constata, que la veracitat és un límit intern d'aquesta llibertat, ja que en aquesta concepció, de fet, passa a operar com un límit extern del dret i, com a tal, ja no representa un fre al camp de les seves facultats, sinó que imposa determinades pautes de comportament en el seu concret exercici.

III. L'exercici de les llibertats d'expressió i d'informació i llurs límits

1. Els límits a les llibertats d'expressió i d'informació

És ben conegut que no existeix cap dret fonamental d'exercici absolut o il·limitat. En el cas de les llibertats reconegudes a l'article 20 aquesta afirmació es palesa

expressament a l'apartat 4, quan disposa: «Aquestes llibertats tenen el límit en el respecte als drets reconeguts en aquest Títol, en els preceptes de les lleis que el desenvolupin i, especialment, en el dret a l'honor, a la intimitat, a la imatge pròpia i a la protecció de la joventut i de la infància». Segurament, la referència al respecte als altres drets del Títol I no és més que un recordatori de l'afirmació amb la que es començaven aquestes línies: cap dret constitucional no té caràcter absolut. Però es remarcable la decisió del constituent de subratllar l'existència d'altres drets –honor, intimitat, imatge pròpia– i béns jurídics protegibles –la joventut i la infància– que poden xocar amb les llibertats d'expressió i d'informació quan s'exerceixen. La constitucionalització d'aquests límits ha suscitat, però, un problema d'especial importància, car és d'aquí on sorgeix la qüestió de si al costat d'aquests límits explícits és possible restringir l'exercici de les llibertats d'expressió i d'informació sobre la base de límits no contemplats a la Constitució. No es tracta només d'un problema teòric, que ho és, sinó també d'un problema pràctic, en la mesura que la jurisprudència constitucional ha reconegut, per exemple, que la «moral pública» o a la «bona fe», poden actuar com a límits a l'exercici de les llibertats d'expressió. Després es tindrà ocasió de fer-hi alguna referència més.

a) Els drets a l'honor, a la intimitat i a la imatge pròpia com a límits a les llibertats d'expressió i d'informació: criteris de ponderació.

La jurisprudència constitucional no ha estat lineal al llarg d'aquests vint-i-cinc a l'hora de resoldre els conflictes entre la llibertat d'expressió i aquests drets-límits assenyalats a l'article 20.4 CE. En una primera etapa (1981-1986), el Tribunal inadmeté sistemàticament les demandes fonamentades en una vulneració de les llibertats d'expressió. En un segon moment, perquè més que d'etapa cal parlar de moment (ja que s'inicia amb la STC 104/1986 i només li segueix la STC 159/1987), el Tribunal començà a exigir una ponderació formal als òrgans de la jurisdicció ordinària a l'hora de motivar les resolucions judicials. I una tercera i darrera etapa s'iniciaria quan la jurisprudència constitucional abandona, a partir de 1988, la perspectiva formal de la ponderació per substituir-la pel coneixement ple de l'actuació dels Tribunals ordinaris. La necessitat de ponderació que presideix aquest darrer i consolidat període de la jurisprudència constitucional, se servirà de determinats criteris o pautes interpretatives que, aplicats cas a cas, en atenció al concret supòsit de fet que genera la col·lisió entre drets, permet materialitzar aquella ponderació.

Així, i en primer lloc, quan es tracta de la llibertat d'informació, el Tribunal Constitucional exigeix com a criteri material i objectiu per a una ponderació adequada, que la informació facilitada sigui veraç. I, com ja s'ha dit, aquesta veracitat es tradueix en un especial deure de diligència de l'informador en comprovar la veracitat dels fets que exposa, mitjançant les comprovacions oportunes i emprant la diligència exigible a un professional. Les informacions falses, però així obtingudes, poden prevaler sobre altres drets fonamentals en col·lisió, segons el resultat que s'obtingui de la resta de criteris de ponderació.

En segon lloc, el Tribunal utilitza el criteri de la rellevància pública de l'expressió que, suposadament, causa una intromissió il·legítima en un altre dret fonamental, la qual ve determinada per la matèria de la informació i llur interès públic. Aquest criteri es conseqüència de la naturalesa objectiva que el Tribunal ha atribuït a les llibertats d'expressió, com a garantia d'una «opinió pública lliure», indispensable per a l'efectiva realització del pluralisme polític: «solamente puede ser protegido (el valor preponderant

de les llibertats de l'article 20 CE) cuando las libertades se ejerciten en conexión con asuntos que son de interés general por las materias a que se refieren y por las personas que en ellas intervienen...» (STC 107/1988, i en la mateixa línia, entre d'altres, SSTC 171/1990, 197/1991, 214/1991, 20/1992, 40/1992, 85/1992, 41/1994, 11/2000).

En conseqüència, un tercer criteri és el de la rellevància pública del personatge a qui l'expressió es refereix. D'aquesta manera, el valor preponderant de les llibertats de l'article 20 CE també assoleix la màxima eficàcia en front, per exemple, el dret a l'honor, quan els titulars d'aquest darrer dret són persones públiques, que exerceixen funcions públiques o resulten implicades en afers de rellevància pública, obligades, per això, a suportar que els seus drets resultin afectats per opinions o informacions d'interès general.

Com a corol·lari de l'anterior, la prevalença de les llibertats d'expressió en cas de col·lisió es perd en aquells supòsits en els que aquelles s'exerceixen en relació amb conductes privades mancades d'interès públic i la difusió de les quals sigui innecessària. En aquest cas, la regla s'inverteix i preval, seguint amb l'exemple, el dret a l'honor.

La tasca de delimitar correctament l'honor, la intimitat personal i familiar o la imatge pròpia, com a drets i com a límits a les llibertats d'expressió, es troba, així, consolidada. La rellevància pública de la notícia o la del subjecte passiu són els criteris amb els que l'aplicador del Dret compta per resoldre aquests casos. Tot i així, la complexitat i la casuística d'aquestes qüestions obliga encara a seguir avançant en aquesta construcció.

b) La protecció de la joventut i de la infància com a límits a les llibertats d'expressió.

La protecció del menor està regulada per un important cos de Declaracions internacionals i també, a nivell estatal, com s'ha dit, a l'article 20.4 CE. El desenvolupament dels mitjans audiovisuals i de comunicació i la seva influència en els infants i els adolescents, posen en relleu la importància d'haver protegit la infància i la joventut com a béns jurídics de rellevància constitucional.

La protecció d'aquests béns actua en dos àmbits diferents: d'una part, es protegeix els infants i els joves per evitar que siguin objecte de les llibertats d'expressió (per exemple, publicació de pornografia infantil); de l'altra, se'ls protegeix com receptors d'expressions o d'informacions que poguessin incidir en la seva personalitat, encara no formada per complert (STC 176/1995).

La jurisprudència constitucional s'ha expressat, en relació a la protecció de la infància i de la joventut com a límit a les llibertats d'expressió, en termes molt semblants als emprats per la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans. En aquest marc és cèlebre, i segurament poc afortunada, la STC 62/1982, la qual, basant-se en el concepte de «moral pública», admet la procedència de la condemna a un editor per delictes d'escàndol públic, en haver publicat un llibre amb continguts educatius d'índole sexual).

Això no obstant, els pronunciaments relatius a aquest límit no han estat massa abundosos i curiosament han recaigut, majoritàriament, en processos resolutoris de conflictes competencials entre l'Estat i les Comunitats Autònomes en matèria de cinematografia o d'espectacles (SSTC 49/1984, 153/1985, 106/1987). En ells, la protecció de la infància i de la joventut ha servit per admetre algunes restriccions administratives i mesures de policia sobre espectacles públics i altres manifestacions de la llibertat d'expressió.

2. La connexió entre la titularitat i l'exercici del dret

Quan s'ha tractat la qüestió de la titularitat de les llibertats d'expressió s'ha fet referència a les modulacions que es poden produir en el seu exercici, en funció de qui sigui el seu titular. L'exercici de les llibertats de l'article 20 CE pot, d'aquesta manera, trobar-se reforçat o restringit en posar-se en connexió amb el seu subjecte actiu. En certs casos, això es pot justificar per la presència d'altres béns o drets constitucionals en conflicte; en d'altres, però, la restricció o l'ampliació de l'exercici de la llibertat d'expressió no està prevista constitucionalment i llur justificació ofereix, en conseqüència, majors dificultats.

a) Exercici ampli de la llibertat d'expressió i d'informació.

Els parlamentaris i els periodistes són, clarament, dos exemples de titulars que, per motius diferents, es veuen afavorits per un exercici ampli de les llibertats d'expressió i d'informació.

En relació amb els parlamentaris, l'article 71 CE disposa que «Els Diputats i els Senadors gaudiran d'inviolabilitat per les opinions manifestades en l'exercici de les seves funcions». Aquesta prerrogativa té com a finalitat assegurar, a través de la llibertat d'expressió dels parlamentaris, la lliure formació de la voluntat de l'òrgan legislatiu al qual pertanyen (SSTC 36/1981, 248/1988, 30/1997, entre altres).

El mateix succeeix amb els periodistes, però potser de forma menys justificada, perquè una qüestió és que aquest exercici privilegiat de la llibertat es recolzi, com en el cas dels parlamentaris, en garantir una lliure formació de la voluntat popular a través dels seus representants i una altre, molt diferent, és que, en relació amb els periodistes, aquest exercici s'empari, com ho fa la jurisprudència constitucional, en l'institut de «la formació d'una opinió pública lliure» (SSTC 165/1987, 105/1990). No sembla que, en aquest punt, sigui plausible una diferenciació entre ciutadans de primera (periodistes) i ciutadans de segona categoria, sobre tot si es té en compte que la «formació d'una opinió pública lliure» es només possible si conflueixen diverses opcions ideològiques, majoritàries o minoritàries, de tots els ciutadans, i no només la d'aquells que han tingut la possibilitat i els mitjans per constituir o treballar en un mitjà de comunicació social.

b) Exercici restrictiu de la llibertat d'expressió i d'informació.

Altres col·lectius, en canvi, per raó del seu càrrec o ofici, veuen restringit l'exercici de les seves llibertats d'expressió i d'informació. És el cas, per exemple, dels jutges i magistrats, dels treballadors per compte d'altri, dels funcionaris, dels policies i dels

militars. Els supòsits dels funcionaris civils i el dels treballadors per compte d'altri poden servir per exemplificar com operen aquestes restriccions a l'exercici de les llibertats d'expressió.

En relació amb els funcionaris, la base constitucional d'aquestes limitacions és l'article 103 CE: servir amb objectivitat els interessos generals, actuar conforme als principis d'eficàcia, jerarquia, descentralització, desconcentració i coordinació, amb submissió plena a la llei i al dret. D'aquesta manera, la Constitució estableix uns fins especials per a l'Administració Pública i aquestes finalitats es tradueixen en deures concrets per als funcionaris que la serveixen; deures que, en una ponderació adequada, poden justificar una restricció a l'exercici de determinats drets fonamentals. Els límits a l'exercici de drets venen imposats, per tant, per la naturalesa de la funció que es compleix i per la institució concreta en la qual el funcionari desenvolupa la seva tasca. En aquest sentit, la jurisprudència constitucional ha assenyalat que els límits específics a l'exercici de les llibertats d'expressió derivats de la condició funcional han d'ésser interpretats restrictivament (STC 81/1983), tot i que ha puntualitzat que l'article 103.1 CE introdueix un principi de jerarquia en l'àmbit de les relacions internes de l'Administració. Aquest límit específic no ha significat, no obstant, que hagi d'entendre's exclosa tota llibertat de crítica dels funcionaris respecte als seus superiors jeràrquics, sinó que «la crítica a los superiores (...) deberá hacerse con la medida necesaria para no incurrir en la vulneración a este respeto debido a los superiores y para no poner en peligro el buen funcionamiento del servicio.» (SSTC 81/1983, 69/1989, 371/1993), el que exigeix que els òrgans sancionadors i els òrgans judicials cridats a revisar la decisió sancionadora efectuin una ponderació de l'exercici que el funcionari hagi fet dels seus drets constitucionals i dels límits que deriven dels deures que ha de complir en la seva condició de funcionari. En conseqüència, si en el ciutadà el límit a la llibertat d'expressió és l'insult, en el funcionari el constitueix «la manca de mesura» en la crítica públicament formulada.

Pel que fa a l'exercici de les llibertats d'expressió en l'àmbit laboral, el Tribunal Constitucional s'ha ocupat de la qüestió en diversos pronunciaments amb una clara tendència progressiva de reducció dels límits que, en un inici, derivava d'un principi infraconstitucional: la «bona fe». Així, a la STC 120/1983, va sostenir que «la libertad de expresión no es un derecho ilimitado, pues claramente se encuentra sometido a los límites que el artículo 20.4 de la propia Constitución establece (...), pero al mismo tiempo, dicho ejercicio debe enmarcarse, en cualquier supuesto, en unas determinadas pautas de comportamiento, que el artículo 7 del Código Civil expresa con carácter general, al precisar que 'los derechos deberán ejercitarse conforme a las exigencias de la buena fe', y que en el supuesto de examen tienen una específica manifestación dentro de la singular relación jurídica laboral que vincula a las partes, no siendo discutible que la existencia de una relación contractual entre trabajador y empresario genera un complejo de derechos y obligaciones recíprocas que condiciona, junto a otros, también el ejercicio del derecho a la libertad de expresión, de modo que manifestaciones del mismo que en otro contexto pudieran ser legítimas, no tienen porqué serlo necesariamente dentro del ámbito de dicha relación».

Més endavant, aquesta doctrina constitucional ha estat matisada i, en jurisprudència més recent, malgrat que es segueixi mantenint que la bona fe contractual constitueix un límit addicional inherent al contracte de treball, s'insisteix en la transcendència del reconeixement constitucional dels drets fonamentals de la persona que, quant a titular d'aquests, l'acompanyen en totes les facetes de la vida i,

per tant, també al si de la relació laboral. És per això que el Tribunal pondera en cada cas «el necesario equilibrio entre las obligaciones dimanantes del contrato para el trabajador y el ámbito –modulado por el contrato, pero en todo caso subsistente– de su libertad constitucional» (STC 6/1988). Així, essent preeminent la posició dels drets en el nostre ordenament, aquesta modulació només es produirà en la mesura estrictament imprescindible per al correcte i ordenat desenvolupament de l'activitat productiva (STC 99/1994). El que comporta la necessitat de procedir a una adequada ponderació (SSTC 20/1990, 171,1990 i 240/1992), que respecti la correcta definició i valoració constitucional del dret fonamental en joc i de les obligacions laborals que poden modular-lo (STC 106/1996).

IV. Les garanties específiques de la llibertat d'expressió i d'informació

Les llibertats d'expressió i d'informació estan protegides per les garanties genèriques que els apartats 1 i 2 de l'article 53 CE preveuen per a tots els drets fonamentals. Però la Constitució preveu, per a un reforçament de la seva protecció, un conjunt de garanties específiques, tant des d'una vessant negativa, això és, mitjançant l'establiment de determinades prohibicions dirigides als subjectes passius d'aquests drets, com des d'una vessant positiva, és a dir, mitjançant el reconeixement de drets-garantia que afavoreixen un ple exercici de determinats aspectes de les llibertats d'expressió i d'informació.

1. Garanties negatives (prohibicions): la prohibició de censura prèvia i el segrest de publicacions, gravacions i altres mitjans d'informació

Les garanties formulades com a prohibicions d'actuació dirigides als subjectes passius d'aquestes llibertats es troben previstes, d'una part, a l'apartat segon de l'article 20 CE, on es prohibeix que l'exercici d'aquests drets pugui restringir-se per mitjà de cap tipus de censura prèvia; de l'altra, a l'apartat cinquè del mateix precepte, on es contempla la prohibició de segrest de publicacions, gravacions i altres mitjans d'informació, llevat que ho sigui en virtut de resolució judicial.

La censura prèvia la constitueixen «cualesquiera medidas limitativas de la elaboración o difusión de una obra del espíritu, especialmente al hacerlas depender del previo examen oficial de su contenido» (STC 52/1983, 52/1995). La prohibició del segrest preserva l'exercici de les llibertats d'expressió i d'informació de qualsevol ingerència de l'Administració, atribuint-li en exclusiva a l'autoritat judicial aquesta possibilitat. Així, l'Administració ha de limitar-se a retre compte al Ministeri Fiscal, o a comunicar al jutge competent, el fet que pogués ser constitutiu de delictes comès per mitjà d'impresos gràfics o sonors; i el jutge ha de seguir el procediment previst en els articles 816 i següents de la L.E.Cr, sobre segrest de publicacions (STC 52/1983).

2. Garanties específiques positives: la clàusula de consciència, el secret professional i l'accés als mitjans de comunicació social

A més d'aquest conjunt de prohibicions, l'article 20 CE estableix un conjunt de drets que serveixen per reforçar les garanties de les llibertats d'expressió. Resulta, així, que en estreta relació amb la llibertat d'informació, l'article 20.1.d) CE preveu una futura regulació legal («La llei regularà...») tant de la clàusula de consciència com del dret al secret professional; i, en relació amb els mitjans de comunicació que depenguin

de l'Estat, s'estableix una obligació legislativa de regulació de l'organització i del control parlamentari d'aquests mitjans i d'accés dels grups socials i polítics significatius, respectant el pluralisme de la societat i de les diferents llengües d'Espanya (art. 20.3 CE).

La clàusula de consciència i el secret professional tenen uns mateixos titulars específics: les persones que exerceixen l'ofici d'informar. Com a dret subjectiu, la clàusula de consciència dels informadors és, segons el que disposa l'article 1 de la Llei orgànica 2/1997, de 19 de juny, «un dret constitucional dels professionals de la informació que té per objecte garantir la independència en el desenvolupament de la seva funció professional». Aquest dret té un doble contingut: per una part, els professionals de la informació poden sol·licitar la rescissió de la seva relació jurídica amb l'empresa en la qual treballa: a) quan en el mitjà de comunicació es produeixi un canvi substancial d'orientació informativa o de la línia ideològica; i, b) quan l'empresa els traslladi a un altre mitjà del mateix grup, el seu gènere o línia del qual suposi un trencament palès amb l'orientació professional de l'informador. L'exercici d'aquest dret dóna lloc a una indemnització que no pot ser inferior a la pactada contractualment, o bé, a l'establerta per la Llei per a l'acomiadament improcedent (art. 2.2). Per altra part, la clàusula de consciència faculta als professionals de la informació a negar-se, motivadament, a participar en l'elaboració d'informacions contràries als principis ètics de la comunicació, sense que això els pugui suposar una sanció o perjudici (art.3).

El secret professional, en canvi, constitueix un dret dels professionals de la comunicació a no revelar ni les fonts ni els mitjans a través dels quals ha obtingut la informació i es garanteix amb una exempció de responsabilitat, en front del seu empresari, de tercers o de les autoritats públiques o judicials, per les conseqüències negatives que es puguin derivar de l'exercici del dret. El Tribunal Constitucional no ha tingut ocasió de pronunciar-se de forma directa sobre el seu abast i límits. En canvi, sí ha reconegut la seva aplicabilitat directa i, per tant, la seva invocabilitat a través del recurs d'emparament (STC 15/1993), malgrat que no es tracti d'un dret desenvolupat encara legislativament.

Finalment, la faceta positiva o prestacional de les llibertats d'expressió té una específica manifestació constitucional a l'article 20.3 CE, ja esmentat. Aquest dret-garantia no suposa un dret a crear mitjans de comunicació social sinó el que preserva és l'accés a ells dels grups socials i polítics significatius, en la mesura en que aquests mitjans siguin públics (SSTC 6/1981, 63/1987). El dret d'accés als mitjans de comunicació públics s'ha concretat legislativament en una regulació general, continguda a l'Estatut de Radio Televisió (Llei 4/1980, de 10 de gener) i en una regulació específica en relació amb els períodes de campanyes electorals o de referèndum (Llei orgànica 5/1985, de 19 de juny, sobre Règim Electoral General i Llei Orgànica 2/1980, de 18 de gener, sobre regulació de les diferents modalitats de referèndum).

BIBLIOGRAFIA SELECCIONADA

Les llibertats d'expressió han generat una nombrosa bibliografia al llarg dels darrers vint-i-cinc anys. Els autors citats al text, i altres obres d'interès, es recullen a la següent selecció:

I. OBRES GENERALS

M.A. APARICIO PÉREZ: «Libertad de expresión y soporte informativo», en Estudios de Derecho Público. Homenaje a Juan José Ruiz-Rico. Madrid, 1997, vol I. p. 476-496. M. BARCELÓ I SERRAMALERA Y Mª ÁNGELES HUET DE SANDE (colaboradoras en la redacción de la ponencia española): «La liberté d'expression dans la Jurisprudence du Tribunal Constitutionnel Espagnol. Reference speciale a la réglementation relative aux medias», en Freedom of expression in the jurisprudence of Constitutional Courts, Budapest, 1997, vol 1, págs. 261-326. F. DE CARRERAS: «La libertad de expresión: Un derecho constitucional», en Libertad de expresión. Anuario 1990. Barcelona, 1991, págs. 11-40. J. CREMADES: Los límites de la libertad de expresión en el ordenamiento jurídico español. Bilbao, 1995. P. CRUZ VILLALÓN: «Los derechos al honor y a la intimidad como límite a la libertad de expresión, en la doctrina del Tribunal Constitucional», en Cuadernos de Derecho Judicial. Honor, intimidad y propia imagen. Madrid, 1993, págs. 93-104. X. O'CALLAGHAN: Libertad de expresión y sus límites: honor, intimidad e imagen. Madrid, 1991. P. SALVADOR CODERCH: El derecho a la libertad. Madrid, 1993. S. SÁNCHEZ GONZÁLEZ: La libertad de expresión. Madrid, 1992. F. SANTAOLALLA LÓPEZ: «Jurisprudencia del Tribunal Constitucional sobre la libertad de expresión: Una valoración», RAP, núm. 128, p. 185-223. J.J. SOLOZÁBAL: «Aspectos constitucionales de la libertad de expresión y el derecho a la información», en REDC, núm. 23, 1988, págs. 139-155. Y del mismo autor: «La libertad de expresión desde la teoría de los derechos fundamentales», REDC, núm. 32, 1991, págs. 73-113.

II. OBRES ESPECÍFIQUES

La clàusula de consciència i el secret professional són tractats per E. FOSSAS ESPADALER: «La clàusula de conciencia y el secreto profesional», a Libertad de expresión. Anuario 1990. Barcelona, 1991, p. 113-128, i per M. CARRILLO: «La Ley Orgánica de la clàusula de conciencia de los periodistas: una garantía atenuada del derecho a la información», Cuadernos de Derecho Público, núm. 2, 1997, págs. 177-193. Els aspectes històrics d'aquestes llibertats es reflexen a l'obra de F.J. ANSUÀTEGUI ROIG: Orígenes doctrinales de la libertad de expresión. Madrid, 1994. I la influència de la doctrina del TEDH a la jurisprudència la tracta C. GAY FUENTES: «La jurisprudencia del TEDH en materia de libertad de expresión y su aplicación por el Tribunal Constitucional español», en RVAP, núm. 120, 1989, págs. 259-276. La connexió entre la titularitat i l'exercici de la llibertat d'expressió es tracta per M. BARCELÓ: «La libertad de expresión: un derecho que no todos pueden ejercer del mismo modo», a La declaración universal de los Derechos Humanos en su 50 aniversario. Barcelona (Ed. Bosch) 1998, págs. 243-252. Finalment, la qüestió de les relacions laborals i la llibertat d'expressió s'estudia per M. J. MORO ALMARAZ: «Derecho de expresión y libertad ideológica en el ámbito laboral», en Relaciones Laborales I, 1986; i per J. SERRANO GARCÍA: Actualización de jurisprudencia en el derecho a la libertad de expresión e información en la empresa. Derechos y libertades, núm. 4, 1995.

SELECCIÓ DE JURISPRUDÈNCIA DEL TC

I. El concepte i la naturalesa jurídica de les llibertats d'expressió són tractats per les SSTC 6/1981, 77 y 86/1982, 13/1985, 63/1987, 64/1989; II. Un resum de la jurisprudència constitucional sobre la titularitat i contingut de les llibertats d'expressió i d'informació es troba a les SSTC 6/1981, 12/1982, 105, 120/1983, 51/1985, 104/1986, 159/1986, 159 i 165/1987, 6, 107/1988, 20, 105, 120, 137, 171, 172 /1990, 197 i 214/1991, 20, 40, 85, 190, 219, 223 i 240/1992, 15, 123, 178 i 336/1993, 41, 94, 117, 136, 170, 297/1994, 22, 42, 66, 168, 137, 176/1995, 19, 28, 47, 52/1996, 51/1997. III. En relació amb l'exercici de les llibertats d'expressió i llurs límits cal assenyalar, en general, les SSTC 6/1981, 104/1986, 159/1987, 107/1988, 214/1991, 85/1992, 15, 178 i 336/1993, 42/1995, 136/1999 i 121/2002. En concret, i sobre qüestions relatives al dret a l'honor, són interessants les SSTC 107/1988, 214/1991, 183/1995, 6 i 138/1996, 3/1997; quant al dret a la intimitat, les SSTC 110/1984, 197/1991, 20 i 40/1992 i 115/2000; i en relació amb el dret a la imatge pròpia, les SSTC 99/1994, 81 i 139/2001 i 83/2002. Tracten de la protecció de la infància i de la joventut, les SSTC 62/1982, 49/1984, 153/1985. En les relacions entre titulars i exercici de les llibertats d'expressió destaquen: a) llibertat d'expressió i parlamentaris, les SSTC 36/1981, 243 i 248/1988, 9/1990,

206/1992, 30/1997; b) llibertat d'expressió i funcionaris, les SSTC 81/1983, 97/1985, 6/1988, 69/1989, 371/1993, 270, 273 i 288/1994, 127/1995, 241/1999; i, c) llibertat d'expressió i relacions laborals, les SSTC 120/1983, 88/1985, 20, 126 i 171/1990, 240/1992, 7, 14, 286 i 292/1993, 6/1995, 106 i 186/1996, 1/1998, 90/1999. IV. Les garanties específiques de les llibertats d'expressió, en concret, la prohibició de censura i els segrest de publicacions es tracten a les SSTC 52/1983, 13/1985, 147/1987, 199/1987, 171 i 172/1990, 31/1994, 52/1995 i 187/1999. Qüestions relatives a la clàusula de consciència i al secret professional, s'aborden a les SSTC 143/1991, 15 i 244/1993 i 199/1999. Al dret d'accés als mitjans de comunicació s'hi refereixen les SSTC 3, 6/1981, 10, 12, 26, 44, 74, 79 i 86/1982, 82/1986, 63/1987, 23/1989, 191 i 206/1990, 119 i 189/1991, 147 i 167/1993, 127/1994, 88/1995.